

tõde. Sest kui humanitaarsetel väidetest poleks mingisugust tõele pretendeerivat iseloomu, siis jääksid need pelgalt heietusteks ja muutuksid ebateaduseks. Niisiis: tõde on konkreetne nii reaalias kui humanitaarias. Kui nüüd siinjuures küsida, et kuidas on ikkagi ületatav vastuolu, et ühelt poolt mõjutavad uurija isik, tema rahvuslik kuulumine ja ajastu väga olulisel määral teaduslikku teadmist ja teiselt poolt on tõde konkreetne, siis tuleb osutada, et tõde selgub just nimelt vabas teaduslikus arutelus oma ajastu sees ning see peab kehtestama end kõigi võimalustega kui tõene teaduslik teadmine ajaloo kohta. Teaduses on vajalikud vaidlused, et kerkiks esile õige ja vale arusaam ajaloo kohta. Sellisele järeldusele on muidugi jõudnud mitmed teisedki inimtegevust analüüsivad valdkonnad (nt. antropoloogid)¹ ning tõdenud, et olukorras, kus meil ei ole võimalik neutraalseks jääda, ei maksa teeskleva hakata neutraalsust, sest tegemist on vaid maskeeritud hinnanguandmisega ning ausam (aga ausust rõhutab Tarvel mitmel pool) oleks endale selgeks teha ja sõnastada oma positsioon ning seda kaitsta.

Niisiis ei anna Enn Tarveli raamatu lugemine ülevaadet mitte ainult ajaloost ja probleemaaistikast, mida autor otsesõnu käsitleb, vaid näitlikustab artiklite endi kirjutamissituatsiooni kaudu ka viimase viiekümne aasta ajalookirjutust Eestis üldiselt. See, et kirjutaja isik paistab tekstist selgelt välja, on kindlasti lisaväärtus, eriti nendele, kes ei ole Enn Tarveliga isiklikult kokku puutunud.

Meelis Friedenthal



Meelis Fiedenthal

(1973),
Tartu Ülikooli Raamatukogu vanemteadur,
W. Struwe 1, 50091 Tartu
meelis.friedenthal@ut.ee

¹ Vt. nt. T. Gross. Religiooniaantropoloogia. – Keel ja Kirjandus 2008, nr. 8–9, lk. 646.

Kogumik eesti ajaloolase ja publitsisti tekste

Hendrik Sepp. Läänemere ajalootuuled.
Koostaja Simo Runnel. Eesti mõttelugu
111. Ilmamaa, 2013. 496 lk.

Pärnumaalt Pati vallast pärit Hendrik Sepp (1888–1943) oli esimeste eesti professionaalsete ajaloolaste hulgas, kes said oma akadeemilise kõrghariduse Tartu ülikoolis. Pärast Pärnu gümnaasiumi lõpetamist 1908 asus ta õppima Tartu ülikoolis ajalugu. Järgnesid mõned aastad kooliõpetaja ametis Venemaal, kust ta 1909. aastal pöördus tagasi Tartusse. Seal ta sai ülikooli juurde teadusliku stipendiaadi kohti Eesti ja Põhjamaade ajaloo alal. Samast ajast alates jäi Sepp Tartu ülikooli teenistusse õppejõuna, kus ta aste-astmelt edenes kuni Eesti ja naabermaade ajaloo erakorralise professori kohani. 1931. aastal kaitses Sepp doktoriväitekirja ajaloo alal ja 1938. aastal nimetati ta Eesti Teaduste Akadeemia liikmeks.

Sepa õppetöö raskuspunktiks Tartu ülikoolis olid pikad loengusarjad Eesti ja Põhjamaade ajaloost; peale selle luges ta veel majandusteaduskonna üliõpilastele. Tema enda uurimissuunad keskendusid Eesti sõja- ja majandusajaloo küsimustele, mille kohta ta on avaldanud ligemale 300 kirjutist. Otsese õppe- ja teadustöö kõrval oli Sepp tegev mitme põhjapaneva koguteose ja teatmeteose koostamisel, kirjutamisel ja toimetamisel, näiteks „Eesti rahva ajalugu” (1933–1940), maakondi kirjeldav koguteos „Eesti” (1925–), „Eesti majandusajalugu” (1937) ja „Eesti biograafiline leksikon” (1926–). Samuti osales Sepp aktiivselt mitmes teadusasutuses ja -seltsis.

Hendrik Sepa avaliku elu tegevus ei piirunud mitte ainult ülikooli õppejõu ja teadlase ülesannetega. Suure osa oma energiast pühendas ta ajakirjandusele. Juba üliõpilaspõlves hakkas ta tegema kaastööd erinevatele lehtedele ja ajakirjadele – tegevus, mida ta jätkas elu lõpuni. Tema žurnalistika hõlmas mitmeid elusektoreid, kusjuures ta ei propageerinud poliitiliselt erakondlikke seisukohti. Niipalju Hendrik Sepa kutsetööst. Nüüd raamatust.

Raamat koosneb ühtekokku 38 tekstist – mõned neist paarikümneleheküljelised, peamiselt teadusalaseid küsimusi käsitlevad, ning teised vaid mõneleheküljelised, peamiselt ajalehtedes ilmunud artiklid – ning raamatu koostaja Simo Runneli eessõnast. Materjal on jaotatud nelja tsükklisse: teaduslikud artiklid sõjaajaloo, majandusajaloolised kirjutised, raamatute arvustused ja väga erineva sisuga ajalehtedes ilmunud artiklid, peamiselt enne 1920. aastat.

Sepa sõjaajaloolistest töödest on raamatus ära toodud kümnekond artiklit ja väitekirja lõppsõna. Just Hendrik Sepa doktoritöö 1930. aastast – „Narva piiramine ja lahing aastal 1700” – ongi tema teadusliku produktsiooni *magnum opus*. Seal annab ta ulatuslikul allikmaterjalil rajaneva üksikasjaliku pildi kuulsa lahingu eelloost, käigust ja tulemustest. Sepp toob eriti esile Rootsi sõjaväelise juhtkonna kõrget professionaalsust ja riigi sõjalist ettevalmistust. Samas toonitab ta ka noore kuninga Karl XII osatähtsust lahingu taktikalisel juhtimisel.

Mitmed artiklid seonduvad Narva lahingu ja Põhjasõja problemaatikaga: varem mitte- või vähetuntud allikmaterjali kohta ja sõjategevuse kohta Liivimaal aastail 1701 ja 1707–1708. Peale selle annab Sepp põgusaid ülevaateid Eesti ala tähendusest Rootsi riigi sõjalises enesekaitstes, põgenemisest Eestist Rootsi ning Eesti sõjaajaloo uurimisest ja selle tulevikuülesannetest.

Sepa teadustoodangus moodustab kõige kaalukama osa siiski majandusajalugu. Raamatus on ühte tsükklisse koondatud viis teksti, mis on kõigist teistest oluliselt pikemad ja moodustavad ühtekokku tubli kolmandiku artiklite üldmahust. Tekstid pärinevad 1930. ja 1940. aastaist ja on seega Sepa kui väljakujunenud teadlase tööd. Kaks kogukamat teksti selgitavad majandusolusid üldiselt ja põllumajanduse arengut spetsiaalselt 18. ja 19. sajandi Eestis. Autor on läbi töötanud suure hulga statistilist materjali, mille tulemused on muu hulgas esitatud reas tabelites. Uuringute peamised järeldused konstateerivad Eesti talumajanduse märgatavat moderniseerumist ja turutingimustele kohandumist, samuti talupoegkonna emantsipeerumist mõisa sundusest.

Üks artikkel annab lühiülevaate Eesti linna-dest keskajal ja eriti nende osalemisest hansakaubanduses. Pärnumaa majandusajaloole 18. ja 19. sajandil on pühendatud üks pikem kirjutis. Majandusalaseid küsimusi käsitlevad lõpuks

veel kaks lühemat artiklit – majanduskriise enevanasti ja nüüd ning Eesti laevanduse arengut viimase aastasaja jooksul.

Suur hulk Sepa kirjutistest ajalehtedes puudutavad mitmesuguseid ajalooalaseid küsimusi, näiteks 1819. aasta talurahvaseadust, Eesti iseseisvumist 1918. aastal, Venemaa tuleviku probleeme ja ajaloo õpetamist Eesti koolides. Mitmed artiklid käsitlevad haridust ja kultuuri, rahvusküsimusi ja noorpõlvemälestusi. Omaette osa moodustavad raamatuarvustused, nii teadusalased kui ka ilukirjanduslikud. Esimesse osasse kuulub arvustus Eesti ajalookirjanduse kohta aastaist 1915–1921 ja kriitiline ülevaade eesti memuaarkirjandusest. Ilukirjanduslikest töödest on Sepp arvustanud Gustav Suitsu, Friedebert Tuglase, Oskar Lutsu ja Aleksandr Bloki loomingut.

Teadlasena oli Hendrik Sepp oma aja vili, kui empiiriline narratiiv valitses teoreetilise probleemiasetuse üle. Ideoloogiliselt hoidis ta rõhutatult eesti rahvusliku hoiaku liini. Nüüd on siis usinale töömehele teaduspõllul ja omanäolisele isiksusele eesti publitsistikas varutud koht ka „Eesti mõtteloo” kirevas sarjas. Väärt tegu.

Aleksander Loit



Aleksander Loit

(1925), *PhD*, emeriitprofessor,
Stockholmi Ülikool,
Salagatan 45b, 75326 Uppsala 75326